

НАЗВЫ ВАЕННЫХ АСОБ У АПОВЕСЦЯХ ВАСІЛЯ БЫКАВА

Смолік Сяргей Вячаслававіч, Беларусь

Ваенная акадэмія Рэспублікі Беларусь

Беларусь, Мінск

Навуковы кіраўнік – канд. філал. навук дацэнт Фацеева С.І.

У артыкуле прааналізаваны і апісаны назвы ваенных асоб у аповесцях Васіля Быкава. Выяўлены лексіка-семантычныя падгрупы: агульныя назвы байцоў; назвы ваенных званняў, чыноў і пасад, прадстаўнікоў асобных ваенных атрадаў; найменні байцоў, што выконвалі вызначаную ваенную службу ці мелі дадатковыя абавязкі.

Ключавыя словы: ваенная лексіка, ваенная тэрміналогія, прафесіяналізмы, лексіка-семантычныя групы, назвы ваенных званняў, чыноў, пасад.

NAMES OF MILITARY PEOPLE IN THE STORIES OF THE BASILBYKOV

Smolik Sergey Vyacheslavovich

Military Academy of the Republic of Belarus

Belarus, Minsk

The article analyzes and describes lexical-semantic groups of names of military persons in the novels of Vasil Bykov. The lexico-semantic subgroups have been identified: common names of fighters; the names of military ranks of ranks and posts, representatives of individual military detachments; the names of fighters who served a particular military service or had additional duties.

Keywords: military vocabulary, military terminology, professionalism, lexico-semantic groups, names of military ranks, ranks, positions.

Час Вялікай Айчыннай вайны стаў самым жорсткім і крывавым для XX ст. і для ўсёй гісторыі. Для Беларусі, яе культуры і літаратуры ён стаў перыядам шматлікіх выпрабаванняў і мноства страт як у матэрыяльным плане, так і ў духоўным. У гады Вялікай Айчыннай вайны ў акупаванай фашысцкімі захопнікамі Беларусі шырокі размах атрымалі адкрытыя баявыя дзеянні і партызанскі рух. У сувязі з гэтым у мове вайскоўцаў і мірных жыхароў нашай краіны з’явілася вялікая колькасць новых слоў, якія абазначалі з’явы ваеннага жыцця. Гэтыя словы можна аб’яднаць у адзін лексічны пласт – ваеннай лексікі.

У пасляваенны час з’явілася вялікая колькасць мастацкіх твораў беларускіх пісьменнікаў аб падзеях Вялікай Айчыннай вайны. Прызнаным майстрам ваеннай прозы лічыцца Васіль Быкаў, які сам прайшоў праз жахі вайны, не раз бачыў жорсткасць фашысцкіх захопнікаў і жудасныя карціны. У сваіх творах В. Быкаў расказаў пра барацьбу беларускага народа, пра мужнасць партызан і падпольшчыкаў, пра жыццё франтавікоў. Самай галоўнай асаблівасцю ваеннай лексікі апавесцей Васіля Быкава з’яўляецца тое, што яна арганічна ўплятаецца ў мову твораў і, спалучаючыся з агульнаўжывальнымі словамі, стварае рэалістычны малюнак жыцця ў ваенны час. Аднак гэта не перашкаджае ваеннай лексіцы твораў гэтага часу быць надзвычай разнастайнай. Такая разнапланавасць лексікі праявілася ў вялікай колькасці тэрмінаў і прафесіяналізмаў, якія з’яўляюцца відамі спецыяльнай лексікі [4, с. 142].

Аб’ект даследавання – апавесці Васіля Быкава, **прадмет** даследавання – назвы ваенных асоб. **Мэта** навуковага даследавання – прааналізаваць і апісаць назвы ваенных асоб у апавесцях Васіля Быкава. Крыніцай фактычнага матэрыялу паслужылі найменні ваеннай лексікі, узятыя з апавесцяў В. Быкава “Дажыць да світання” [1]; “Сотнікаў” [2]; “Круглянскі мост”, “Абеліск”, “Воўчая зграя”, “Пайсці і не вярнуцца” [3].

Ваенная лексіка ў апавесцях Васіля Быкава ахоплівае ўсе галіны вайсковага жыцця. У тэкстах намі зафіксавана больш за 400 лексем, якія звязаны з вайсковым жыццём. У выніку праведзенага даследавання вылучана 7 лексіка-семантычных груп: назвы ваенных асоб; назвы зброі і яе частак, вайсковага рыштунка, транспарту, прыстасаванняў для вядзення бою; назвы ўзброеных сіл, баявых фарміраванняў, падраздзяленняў, кіраўнічых органаў, спецыяльных аддзелаў; назвы баявых дзеянняў, іх стратэгіі і тактык, ваенных аперацый; назвы ваеннага абмундзіравання; назвы вайсковых збудаванняў; назвы частак фронту.

У дакладзе спынімся больш падрабязна на назвах ваенных асоб. У гэтую групу уваходзяць агульнаўжывальныя словы і тэрміны, якія выкарыстоўваюцца для называння байцоў айчынных войскаў і войскаў праціўніка. Тут можна

вылучыць яшчэ некалькі падгруп: 1) лексемы, якія выкарыстоўваюцца як агульныя назвы байцоў; 2) лексемы, якія абазначаюць назвы ваенных званняў, чыноў і пасадак, прадстаўнікоў асобных ваенных атрадаў; 3) лексемы, якія выкарыстоўваюцца для наймення байцоў, што выконвалі вызначаную ваенную службу ці мелі дадатковыя абавязкі.

У першай падгрупе называюцца байцы па іх прыналежнасці да ваеннай службы і не ўлічваюцца іх канкрэтныя абавязкі. Барацьба партызан і падпольшчыкаў з фашысцкімі захопнікамі і іх мясцовымі прыслужнікамі мела непазбежным вынікам знаёмства з паняццямі і рэаліямі акупацыйнага рэжыму. Таму невыпадкова ў тэкстах сустракаюцца назвы асоб варожага лагера: *жандар, паліцай, стараста* і іншыя. І партызаны, і вайскоўцы, і простае насельніцтва да паліцаяў асабліва часта ўжывалі зневажальную назву “*бобікі*”. Частае выкарыстанне такой назвы ў мастацкай літаратуры дало падставу беларускім лексікографам уключыць яе ў “Тлумачальны слоўнік беларускай мовы” з дэфініцыяй: “Пагардлівая назва паліцаяў, якія былі на службе ў нямецка-фашысцкіх захопнікаў у часы Вялікай Айчыннай вайны” [5, с. 391].

Зусім зразумела, што нямецка-фашысцкія захопнікі, якія прынеслі нечуваныя пакуты беларускаму народу, атрымалі самыя разнастайныя негатыўныя найменні накшталт *акупанты, бандыты, варвары, душагубы, захопнікі, карнікі* і іншыя. Побач з гэтымі ўжываліся і найменні па нацыянальна-этнічных прыкметах. Сярод такіх назваў першае месца належыць слову *фрыц*, асновай для якога паслужыла распаўсюджанае нямецкае імя *Фрыц*. Часта ўжывалася і простая назва *немец*. У гэтай падгрупе вылучаюцца таксама такія лексемы, як *баец, салдат, партызан, праціўнік, стараслужачы, саслужывец, нашы, армеец, чырвонаармеец, эсэсавец, ваяка, вайсковец*.

Другая падгрупа найбольш шматлікая і ўключае лексемы, якія абазначаюць назвы ваенных званняў, чыноў і пасадак, прадстаўнікоў асобных ваенных атрадаў. Сюды можна аднесці такія назвы, як *лейтэнант, старшыня, камандзір, афіцэр, капітан, радавы, палкоўнік, маёр, маршал, сяржант, начальнік аддзела разведкі, начальнік асобага аддзела, памкаммузвода, начсанслужбы дывізіі, начальнік штаба, памочнік камандзіра ўзвода, начальнік разведкі палка, ваенком, Вярхоўны Галоўнакамандуючы, камандзір дывізіёна, камандзір працадзенага батальёна ўзвода буйнакаліберных кулямётаў ДШК, начальнік артылерыі, начхімслужбы, начхім батальёна, камбрыг, камандзір падрыўнікоў, каммузвода, аддзялённы, штабіст, ПНШ палка па разведцы*.

Трэцяя падгрупа прадстаўлена назвамі ваенных асоб, якія выконвалі ў войску канкрэтныя абавязкі або былі прымацаванымі да пэўнага тыпу зброі, здзяйснялі яе абслугоўванне. У гэтую падгрупу ўваходзяць назвы, якія у сваім складзе маюць суфікс, што абазначае род дзейнасці: *падрыўнік, аўтаматчык, кулямётчык, стралок, ракетчык, наводчык, назіральнік, карэццоўшчык, мінамётчык, пагранічнік, гаўбічнік, разведчык, артылерыст, парашутыст, кавалерыст, сувязіст, тэлефаніст, радыст, дэсантнік, танкіст; сапёр, снайпер, канваір, дыверсант, вычысліцель, ардынарац, акружэнец, батарэец, пехацінец*. Значная колькасць слоў утварылася ад прыметнікаў марфалага-сінтаксічным спосабам: *замыкаючы, ротны, флангавы, конны, днявальны,*

кадравы, запасны, палонны, правафланговы, дазорны, узводны, днявальны. Слова-абрэвітуры палітрук, санінструктар, ваенфельчар, камроты, камбат і запазычаныя лексемы ад'ютант, агент таксама ўжываюцца ў гэтай падгрупе. Звяртае на сябе ўвагу лексема агнявік 'той, хто страляе', якая мае памету разм.: Іваноў ціха перагаворваўся з агневікамі па тэлефоне, высвятляючы, колькі ў іх засталася "агурчыкаў" [1, с. 279].

Такім чынам, мова аповесцей Васіля Быкава надзвычай насычана ваеннай лексікай, якая ахоплівае розныя сферы вайсковага жыцця. Лексічная група назваў ваенных асобз'яўляецца шматлікай і разнастайнай па колькасці прадстаўленых найменняў.

Літаратура

1. Быкаў, В. Збор твораў: у 6 т. Т. 1 / Васіль Быкаў. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1992.; Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2010. – 440 с.
2. Быкаў, В. Збор твораў: у 6 т. Т. 2 / Васіль Быкаў. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1992.; Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2010. – 408 с.
3. Быкаў, В. Збор твораў: у 6 т. Т. 3 / Васіль Быкаў. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1993.; Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2010. – 362 с.
4. Сучасная беларуская мова: вучэб. дапам. / Л. М. Грыгор'ева [і інш.]; пад агул. рэд. Л. М. Грыгор'евай. – 2-е выд., выпр. – Мінск: Выш. шк., 2007. – 559 с.
5. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. У 5 т. Т. 1. А – В. – Мінск: Бел. Сав. Энцыклапедыя, 1977. – 608 с.